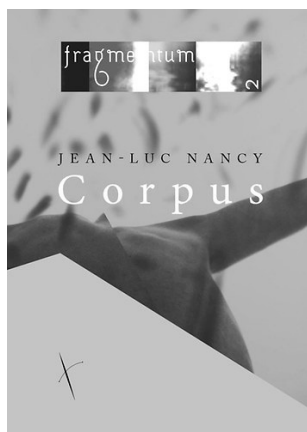

BARTÓK IMRE

Ezernyi ektópia

JEAN-LUC NANCY: CORPUS

Fordította: Seregi Tamás
Kijárat Kiadó
Budapest, 2013
130 oldal, 2700 Ft

„A *corpus* nem beszéd, és ez nem egy elbeszélés. Egy *corpusnak* kellene tehát itt lennie.”(39.) – írja egy ponton a szerző. Márpedig Nancy körkörös elbeszéléstechnikája, nem-szillogisztikus érvelése okán ellentmondások rengetegén kell keresztülhatolnia annak, aki el akar érni a megígért *corpushoz*. Ahhoz a *corpushoz*, amely egyes szám *első és harmadik* személyben beszél, egyszerre kiszolgáltatva és elrejtve titkait.

Jean-Luc Nancy magyarul megjelent könyvei az életmű centrumától valamelyest távolabb eső, rövidebb esszék, aminek előnye is van, hiszen mindkét könyvecske gazdag keresztmetszetét is megmutatja Nancy gondolkodásának, ugyanakkor lépten-nyomon szembesülnünk kell azzal, hogy homályban kényszerülünk tapogatózni azt illetően, Nancy pontosan milyen saját filozófiai előfeltevések, fogalmi rendszerek mentén fejt ki gondolatait. Ebből következik, hogy a *Corpus* igen nehéz olvasmány: stílusából adódóan élvezetes is, de ha megkísérelünk minden bekezdés „mélyére látni”, komoly erőfeszítéseket vár tőlünk. Nem sokat old ezen a nehézségen, ha rámutatunk arra, hogy a rendkívül sűrű, asszociatív, burjánzó szövegkezelés jelen esetben magából a tárgyból fakad.

Bacsó Béla emeli ki a legújabb francia gondolkodási tendenciák tárgyalása során, hogy azok a filozófia egyfajta „feledése” ellenében dolgoznak, és olyan problémákat igyekeznek a felszínre hozni, illetve rekontextualizálni, amelyek az idők során vagy háttérbe szorultak, vagy a felismerhetetlenségig eltorzultak. (ld. *Élet és Irodalom*, LVII évfolyam, 44. szám, 2013. október 31.) (Az elgondolás természetesen rokonítható Heideggernek „a metafizika destrukciójára” vonatkozó, bizonyos megközelítések szerint az egész dekonstrukciót ihlető programjával.) De vajon állíthatjuk-e, hogy ilyen elfeledett téma a test? Miért nem beszélünk, illetve miért nem lehet beszélni a testről? Bár Nancy elsősorban nem fektet akkora súlyt a téma nyelvi reflexiójára, fejtegetései során mégis jelen van egyfajta fogalmi szkepszis: „Talán a *test* a *par excellence* használhatatlan szó. Talán minden nyelvben csak egy *túlzás*.” (18.). Ami

azonban ennél is fontosabb, hogy a testről való beszéd deficiensei magában a testben, annak létmódjában és működésében vannak lehorgonyozva.

A nyugati kultúra egyik legsúlyosabb szellemtörténeti közhelye, hogy anyag és szellem, test és lélek dichotómiájában mindig is az utóbbi volt a meghatározó, és ennyiben az egész Nyugat sajátos „testfeledésben” él(t). Súlyos ez a megállapítás egyrészt azért, mert igazságtartalma okán messzemenő következménnyel bírt és bír, de azért is, mert, mint minden leegyszerűsítő modell, elfedi azt a ténytet, hogy a test, bármilyen pozícióban is volt a lélek vagy a létezés egészének viszonylatában, valójában sosem volt teljességgel elfe(le)dve. És, mint máris utaltunk rá, „elfeledettsége” saját magába íródik, önnön eseménye és szükségszerűsége, valahogy úgy, ahogyan a heideggeri „létfeledés” sem „mulasztás”, hanem magának a létnek a belső működése.

Nancy könyve felütésével egy ellentmondásos hagyományra emlékeztet bennünket, amikor is a testről való beszédet az eucharisziából származó mondattal vezeti be: *Hoc est enim corpus meum*. A szerző tehát annak érdekében, hogy rögtön a test-lélek dichotómián túl (illetve innen) pozicionálja magát, egy markáns kultúrtörténeti kontextusba ágyazza mondandóját. Arra emlékeztet, hogy a kereszténység korántsem elfeledte, hanem – főként a görög filozófiával szemben – éppen hogy felfedezte a testet; ez olvasható le az eucharisziából, és a testi feltámadás tanából is. Igaz, a test hierarchizálása és leértékelése is inkább csak a platonikus hagyományra jellemző, hiszen Arisztotelész *A lélekről* című értekezésében valójában mindvégig a testről beszél. Azzal, hogy Arisztotelésznél „a lélek a test formája”, lehetőség nyílik arra, hogy magát a lelket is testként gondoljuk el. Innen egy bakugrással el is érkezünk Freudhoz és a Nancy számára meghatározó – egyébként posztumusz jegyzetben fennmaradt – mondatához: „A lélek kiterjedt – nem tud róla semmit.” (19.) A hisztéria jelensége pontosan azért válik fontossá, mert a hisztérikus – aki mellesleg nő, és a „sok ektópiának helyet adó” mell hordozója (61.) – egyfajta „túlzott koncentrációt” valósít meg, önmagába tömörül, elveszti kívülségét, hiszen minden(ki) számára, aki rajta kívül van, a látványossága ellenére valójában abszolút jelentésnélkülivé lesz. A hisztérikus megszünteti maga körül, mintegy magába omlasztja a teret, és ezért van, hogy a hisztérikus teste és más testek között nincs és nem is lehet kapcsolat többé. A hisztérikus (test) csak pusztán látványként, színházként lehet adott.

Az eucharisztikus alaptétel, *ez itt az én testem*, amellyel „kényszeresen felmutatunk egy ittet” (7.), rögtön a heideggeri fogalmi rendszer alapkövét, az ittlétet is eszünkbe idézi. Van azonban Nancy szerteágazó gondolatmenetének egy másik, kifejezetten filozófiatörténeti aspektusa, amelyet érdemes folyamatosan szem előtt tartanunk a mű olvasásakor. Descartes-ról van szó, akit szokás az említett test-lélek dualizmus az egész újkor számára mértékadó megteremtésével, illetve újbóli bebetonozásával vádolni. Az egyik probléma Descartes metafizikájában, hogy nem találja a test és a lélek közötti kapcsolatot – a tobozmiriggyel kapcsolatos homályos segédhipotézis már a kortársaknak sem volt meggyőző. Ezt azonban még lehet technikai jellegű nehézségnek tekinteni. A még súlyosabb probléma az, hogy Descartes-nál a későbbi, a német idealizmus és a fenomenológia felől megfogalmazott kritikák szerint a szubjektivitás egyfajta „világvesztést” szenved el, amikor radikális határvonalat húz önmaga mint gondolkodó dolog (*res cogitans*), és a testi-tárgyi létezés mint kiterjedt dolog (*res extensa*), illetve dolgok közé. Nancy alapos revízióra szólít fel bennünket: valójában Descartes „a lelke mélyén nagyon jól tudja”, hogy *a res cogitans egy test*. „Descartes hibája [csupán] az volt, hogy az *extrát* üresnek és tagolatlanak gondolta, miközben az éppen a különbségek képződésének helye, a »korporáció« helye, a nehézkedés eseménye, következésképpen a világi közös.” (70.) Ezzel együtt Descartes-nál „a gondolkodás érez, s mint érző érinti a kiterjedt dolgot” (98.) – legalábbis így értelmezi

Nancy a *Második elmékedés* híres viasz hasonlatát, és ehhez kapcsolható a *hoc est enim* „kényszeressége” is, vagyis a testnek *megtestesülésként*, hússá lett logoszként történő értelmezése.

Nancy egy sor, a témával kapcsolatos előítéletünk felülvizsgálatára invitál, egyúttal újszerű kísérletet tesz általában a „kiterjedés” újragondolására. A test mint „res extensa” kiterjedését nem csupán anyagi adottságként szemléli, hanem – a leginkább ezen a ponton kapcsolódik erőteljesen a heideggeri szóhasználathoz –, az ex-isztálás, a folyamatos kivetülés mozzanatát látja benne. Ez a gondolatmenet, noha fogalmilag a német gondolkodóhoz, tartalmilag inkább a Sartre és Merleau-Ponty által fémjelzett hagyományhoz kapcsolódik, melynek tematikus középpontjában a látás problematikája áll. Sartre mélyen karteziánus filozófiájában a látás folyamatos objektíváció, a testek látása pedig a testek tárgyiasítása. A probléma az, hogy ebben a felfogásban a test felületként van elgondolva, bőrként, vászonként, és éppen ezért nincs valódi átjárás a testek között. A testek Sartre-nál látják és ezzel nyomban meg is semmisítik egymást mint testeket. Merleau-Ponty testfelménetológiájában továbblép az emberi kapcsolatok egzisztencialista drámáját előtérbe helyező sartré-i elgondolásnál. Nála a test önkonstrukciója, „intimitása” feltételez egy kívüliséget, vagyis azt, hogy a test mintegy kívülről is szemlélhesse magát – amikor az ember önmagát érinti, akkor szó szerint az érinthetlent, vagyis magát az érintést érinti meg.

Ehhez a felfogáshoz kapcsolódik Nancy, és ezen keresztül nyílik lehetőség arra, hogy jobban megértsük a test kultúrtörténeti leértékelését. Ez a hierarchizálás ugyanis olyan mozgás, amelyet *maga a test* valósít meg önmaga észlelésében, önnön transzcendációjában és specializációjában, „arealításában”, a „kívülre helyezés struktúrájában” (103.) A test *maga kényszeríti ki*, hogy amikor róla szólunk, mindig *valami másról* beszéljünk. A test nehézkedik, gravitál, elszökik, beteggé lesz – „a test egyben önmaga elnyelése, elpusztítása is, egészen a bűzös gennyig vagy a paralízisig terjedően.” (75.) Miközben persze a *corpus*, a kiterjedés – ezeryni ektópia! – folyamatosan úton van magához, és, ami Nancy filozófiájának egésze szempontjából különösen fontos: a másikkal. Nancy filozófiájának kulcsfogalma, a „szinguláris többes” [singulier pluriel] éppen egy olyan sokaságot kíván megnevezni, amely nem egyedi létezők numerikus összességéből, hanem „szingularitások” egymáshoz való viszonyaiból szerveződik.

Nancy ebből fejti ki egy sajátos művészetfilozófia alapjait is. Először is, Nancy „művészet” alatt nem a hegeli fogalmat, a „Művészetnek” valami zárt és végleges eszméjét érti, de nem is az egyes művészeti ágak összességét, hanem egy olyan „eseményt”, ami az egyes művészetek (és persze: testek) *között* jön létre, pontosabban, ami ott *íródik*. „Hajlamosak lehetnénk azt mondani, hogy ha a filozófiában soha nem volt test (csak *a szellemé*), az irodalomban (cserében) viszont csak testek vannak (amit az egész művészetről is állíthatnánk.” (51.) Ennek fényében különösen izgalmas, amikor Nancy elutasítja Kafkát: „Utálom *A fegyencgyarmaton* karkai történetét, az elejétől a végéig hamis, leegyszerűsítő és fellengzős.” (12.) Miért? Azért, mert valójában „nincs semmi átmenet”, mert maga a világ a testek teresüléséből jön létre, nincs „köztesesség”, pontosabban, csak a köztesesség van *mint* ezen teresülés, ahol már nincs hely a karkai gépezet számára. Az írásnak nem kell „eljutnia” hozzám, belém vésődnie, mert minden írás – „az értelemre irányuló gesztus” – már eredendően érint. Nancy egyenesen úgy fogalmaz: „tudom ugyan, hogy mi a különbség az írás és a csöpögős stílus között, *mégsem ismerem egyetlen olyan írást sem, amely ne érintene meg.*” (12.) A testek minden mozdulata írás, a test írása, a genitívus subjectívus és objectívus értelmében egyaránt – a testek egyszerre beszélnek első és harmadik személyben. Ha van egyáltalán emberi közösség, az ebből a kakofóniából szerveződik, és ha van egyáltalán művészet, az csakis a testek világában jöhet létre.